

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.25>

ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА КРИМІНАЛЬНА ПРИРОДА ПРОВАДЖЕНЬ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ: ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА ВЕРХОВНОГО СУДУ

Сус М.С.,

доктор філософії,

старший юрист

Адвокатського об'єднання «Саєнко Харенко»

ORCID: 0009-0006-8533-9987

Сус М.С. Захист прав суб'єктів господарювання та кримінальна природа проваджень Антимонопольного комітету України: практика Конституційного Суду України та Верховного Суду.

Стаття присвячена дослідженню практики Конституційного Суду України (КСУ) та Верховного Суду (ВС) щодо сприйняття та застосування останніми практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо автономного тлумачення поняття «кримінальне обвинувачення» для цілей захисту прав людини відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Конвенція), стороною якої є і Україна, і прирівняння рішень конкурентних відомств до «кримінального обвинувачення», в аспекті прирівняння адміністративних проваджень Антимонопольного комітету України (АМКУ) щодо притягнення суб'єктів господарювання до відповідальності за порушення українського антимонопольного законодавства до кримінальних проваджень в частині вимог до захисту прав суб'єктів господарювання.

Проведений аналіз практики КСУ показав, що він в цілому сприймає та використовує практику ЄСПЛ щодо прирівняння адміністративних проваджень до «кримінальних» в розумінні Конвенції та поширення кримінально-правових гарантій на ці провадження. КСУ поки не формував позиції щодо кримінальної природи конкретно проваджень АМКУ. Водночас, сформовані виходячи із практики ЄСПЛ позиції КСУ, що на адміністративні провадження про порушення митних правил мають поширюватися кримінально-правові принципи та гарантії, та посилання КСУ при обґрунтуванні цих позицій на одне з найбільш відомих рішень ЄСПЛ щодо поширення «кримінального обвинувачення» на рішення конкурентного відомства про накладення штрафу за порушення конкурентного законодавства – *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy*, дозволяють ствержувати про ймовірність прирівняння КСУ адміністративних проваджень АМКУ до кримінальних в частині вимог до захисту прав суб'єктів господарювання, коли це питання перед ним постане.

Що стосується Верховного Суду, питання поширення критеріїв Енгеля на провадження АМКУ щодо застосування антимонопольного законодавства все частіше перед ним постає – суб'єкти господарювання просять сформулювати висновок щодо застосування цих критеріїв до згаданих проваджень АМКУ. Поки ВС був не дуже охочий до формування подібних висновків та відмовляв у їхньому формуванні. Практика ВС, де останній визнав провадження АМКУ кримінальним обвинуваченням для цілей захисту прав суб'єктів господарювання, наразі відсутня. Тому лишається тільки очікувати як буде розвиватися практика ВС щодо цього питання в подальшому.

Ключові слова: конституція, права людини, конституційні права, захист прав, Конституційний Суд Україн, Верховний Суд, антимонопольне законодавство, Антимонопольний комітет України, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Європейський суд з прав людини.

Sus M.S. Protection of Rights of Undertakings and the Criminal Nature of Proceedings of the Antimonopoly Committee of Ukraine: Practice of the Constitutional Court of Ukraine and the Supreme Court.

The article is devoted to examination of the practice of the Constitutional Court of Ukraine (the "CCU") and the Supreme Court (the "SC") regarding their perception and application of the practice of the European Court of Human Rights (the "ECHR") on autonomous interpretation of the term "criminal charge" for the purpose of protecting human rights under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (the "Convention"), to which Ukraine is a party, and equating the decisions of competition authorities to "criminal charges", in part of equating administrative proceedings of the Antimonopoly Committee of Ukraine (the "AMCU") on holding undertakings liable for infringements of Ukrainian antimonopoly legislation to criminal proceedings in part of requirements for protection of rights of undertakings.

Analysis of the CCU's practice shows that it generally accepts and applies the ECHR's practice on equating certain administrative proceedings to "criminal" ones within the meaning of the Convention and extending criminal law guarantees to these proceedings. The CCU has not yet formed a position specifically with respect to criminal character of the AMCU's proceedings. At the same time, the CCU's positions developed considering the ECHR's practice, stating that criminal law principles and guarantees should apply to administrative proceedings concerning violations of customs rules, and the references made by the CCU to one of the most well-known ECHR's decisions on extending "criminal charge" to a decision of competition authority on imposition of a fine for violation of competition laws – *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy*, when substantiating these positions, allow to assert the likelihood of the CCU equating the AMCU's administrative proceedings to criminal ones in part of requirements for protection of rights of undertakings, when this issue arises before it.

As for the Supreme Court, questions about application of the Engel criteria to the AMCU's proceedings on enforcement of antimonopoly legislation increasingly arise before it. Undertakings seek the SC's conclusions on application of these criteria to the AMCU's proceedings. The SC has been reluctant to form such conclusions and has denied their formation thus far. The SC's practice, where it recognized the AMCU's proceedings as criminal ones for the purpose of protecting rights of undertakings, is currently absent. Therefore, one can only wait to see how the SC's practice on this issue will develop in the future.

Key words: constitution, human rights, constitutional rights, protection of rights, Constitutional Court of Ukraine, Supreme Court, antimonopoly legislation, Antimonopoly Committee of Ukraine, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Конституція України (далі також – «Конституція» або «Основний Закон») встановлює, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Основний Закон, зокрема, визнає недопустимими зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію (ч. 3 ст. 42) [1]. Захист конкуренції в Україні покладено на спеціальний орган – Антимонопольний комітет України (далі – «АМКУ»). Основним завданням АМКУ відповідно до Закону України «Про Антимонопольний комітет України» № 3659-XII від 26.11.1993 є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині, зокрема, здійснення державного контролю за дотриманням за-

конодавства про захист економічної конкуренції (далі також – «антимонопольне законодавство») на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень цього законодавства [2]. Вказаний державний контроль АМКУ здійснює в рамках розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, за результатами яких він може прийняти рішення про визнання вчинення порушень, накладення штрафів (по деяким типам порушень – до 10 % від річного доходу (виручки) суб'єктів господарювання), примусовий поділ тощо. Свої повноваження з контролю за дотриманням антимонопольного законодавства АМКУ здійснює в рамках адміністративної процедури, в якій акумулює на собі повноваження слідчого, прокурора та судді. Рішення АМКУ, прийняті за результатами розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства, підлягають контролю з боку господарських судів відповідно до ст. 59 Закону України «Про захист економічної конкуренції» № 2210-III від 11.01.2001 [3].

Ризиком акумуляції повноважень слідчого, прокурора та судді в одному органі – АМКУ, є те, що він може діяти упереджено при прийнятті рішень на етапі реалізації своїх квазі-судових повноважень. У зв'язку з цим постає питання пошуку оптимальної моделі забезпечення захисту прав суб'єктів господарювання в рамках адміністративних проваджень АМКУ, аби не допускати прийняття останнім неправомірних рішень та не виправданого втручання ним в права та свободи осіб, в тому числі, конституційні. Визначальну роль у цьому відіграють суди.

У світлі триваючої антимонопольної реформи в Україні, започаткованої прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 09.08.2023 № 3295-IX [4] (далі – «Закон № 3295-IX»), питання забезпечення дотримання та захисту прав суб'єктів господарювання під час проваджень АМКУ актуалізується. На різні проблемні аспекти такого забезпечення протягом тривалого часу звертають увагу як науковці, так і практикуючі юристи. Закон № 3295-IX, у свою чергу, суттєво підсилює повноваження АМКУ як в частині встановлення порушень, так і притягнення до відповідальності. З огляду на конституційні принципи, передбачені в статтях 1, 3 та 8 Основного Закону, зворотною вимогою у зв'язку з таким підсиленням повноважень АМКУ має бути постановка підвищених вимог до правомірності прийнятих органами АМКУ рішень та дотриманням ними вимог справедливого процесу під час своїх адміністративних проваджень, виявлення

існуючих проблем в цій частині та напрацювання шляхів їхнього вирішення.

Як відомо, ст. 6(1) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950, ратифікованої Україною 17.07.1997 (далі – «**Конвенція**»), встановлює, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Стаття 6(2) Конвенції відповідно встановлює презумпцію невинуватності кожного, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, а ст. 6(3) встановлює перелік мінімальних прав обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення [5]. Вказані вище положення Конвенції певним чином відображені і в Основному Законі, зокрема, в статтях 62 та 129 Конституції. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини (далі – «**ЄСПЛ**»), поняття «кримінальне обвинувачення», «кримінальне правопорушення» для цілей Конвенції мають автономне значення та охоплюють, зокрема, й провадження органів, які за національним законодавством держави-сторони Конвенції віднесені до адміністративних, але мають ознаки кримінальних проваджень за своєю суттю. Для цілей визначення чи є певне провадження «кримінальним» для цілей Конвенції ЄСПЛ застосовує так звані критерії «Енгеля», сформовані у відомій справі *Engel and Others v. the Netherlands* [6].

Є низка випадків, коли ЄСПЛ / Європейська комісія із захисту прав людини визнавали рішення конкурентних відомств з різних країн «кримінальним обвинуваченням» для цілей Конвенції, зокрема, справи *Societe Stenuit v. France* [7], *Lilly France SA v France* [8], *A. Menarini Diagnostics S.r.l. v. Italy* [9], *Produkcija Plus Storitveno Podjetje d.o.o. v. Slovenia* [10]. Для України одним із варіантів забезпечення належного дотримання прав суб'єктів господарювання під час проваджень АМКУ є врахування та введення в українську правову реальність практики ЄСПЛ із визнання рішень конкурентних відомств «кримінальним обвинуваченням» для цілей захисту прав в призмі Конвенції та поширення гарантій кримінального процесу на адміністративну процедуру органів АМКУ.

Питання введення кримінально-правових гарантій в адміністративну процедуру органів АМКУ протягом доволі значного часу активно обговорюється в українських наукових та практичних колах. Науковці та практикуючі юристи загалом поділяють ідею, що на провадження АМКУ мають поширюватися кримінально-правові гарантії, передбачені Конвенцією [11-15]. У зв'язку з цим

доцільним є дослідження того, наскільки ідея визнати провадження АМКУ «кримінальним обвинуваченням» для цілей захисту прав суб'єктів господарювання сприймаються двома ключовими інституціями судової гілки влади: Конституційним Судом України (далі – «**КСУ**») та Верховним Судом (далі – «**ВС**»), що дозволить зрозуміти стан та перспективи впровадження цього підходу у реальне життя.

Стан опрацювання. Питання захисту прав суб'єктів господарювання в провадженнях АМКУ та постановки певних стандартів цього захисту, зокрема, і в світлі практики ЄСПЛ, є питаннями, які привертають увагу в Україні як з боку науковців, так і практикуючих юристів. На різні аспекти проблематики захисту прав суб'єктів господарювання у провадженнях АМКУ звертали увагу, зокрема, С.В.Шкляр [11-13], О. Дякуліч та А. Панчак [14], С. Глушенко [15]. Наявні праці в частині введення в українське правове поле гарантій кримінального процесу відповідно до Конвенції в провадженнях АМКУ зводяться до аналізу практики ЄСПЛ, її інтерпретації та пропозицій щодо запровадження гарантій, які Конвенція надає в частині кримінальних правопорушень, у відповідну українську правозастосовну практику. Водночас дослідження як ідеї впровадити в публічне застосування антимонопольного законодавства в Україні кримінально-правові гарантії Конвенції сприймаються КСУ та Верховним Судом наразі відсутні, що відповідно і породжує актуальність дослідження відповідної практики цих органів.

Метою статті є дослідження практики КСУ та ВС щодо визнання проваджень АМКУ у справах про порушення антимонопольного законодавства кримінальним обвинуваченням для цілей встановлення стандартів/гарантій захисту прав суб'єктів господарювання, формування висновків щодо стану такої практики та її тенденцій.

Виклад основного матеріалу. КСУ та Верховний Суд займають чільне місце в забезпеченні захисту прав та свобод, в чому числі, і передбачених Конституцією, в силу своїх повноважень. Перший своїми правовими позиціями наділяє норми Конституції конкретним змістом та окреслює сутнісний зміст конституційних прав. Другий з огляду на положення ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII [16] спрямовує практику суб'єктів владних повноважень та інших судів шляхів формування висновків щодо застосування норм права.

Загальновідомо, що обидва суди – і Конституційний, і Верховний, широко використовують практику ЄСПЛ при формуванні своєї практики.

У частині органу конституційної юрисдикції цікавим є дослідження Судді КСУ Г.В. Юровської щодо врахування КСУ практики ЄСПЛ при

формуванні своєї практики. Суддя у своїй статті 2021 року вказує, що загалом КСУ використовував практику ЄСПЛ більше ніж у 40 своїх рішеннях, і близько ста рішень ЄСПЛ були застосовані для додаткової аргументації юридичних позицій КСУ [17, с. 127]. Суддя резюмує, що КСУ останніми роками став частіше звертатися до правових позицій ЄСПЛ та розглядає це як позитивну тенденцію, оскільки це дозволяє КСУ підсилити аргументацію власних юридичних позицій, вироблених на основі Конституції, і, що найголовніше, сприяє роз'ясненню змісту і значення застосовуваних конституційних положень, з одного боку, і законодавчих приписів, конституційності яких перевіряється, — з другого. Суддя вказує, що в основі процесу співробітництва між КСУ та ЄСПЛ є спільні фундаментальні права і свободи, а отже — спільна практика їх гарантування, забезпечення, охорони і захисту [17, с. 130].

ВС також широко застосовує практику ЄСПЛ при формуванні своєї практики, зокрема, і при розгляді господарських спорів (наприклад, огляд відповідної практики самого ВС за 2018 рік [18]), що нас найбільше цікавить в рамках цієї статті, оскільки спори про визнання недійсними рішень органів АМКУ про визнання вчинення порушень антимонопольного законодавства та притягнення за них до відповідальності вирішуються в порядку господарського судочинства відповідно до Господарського процесуального кодексу України (далі – «ГПК»). При розгляді господарських спорів господарські суди, зокрема, і Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду, мають застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права в силу ст. 11 ГПК [19].

Встановивши, що обидва суди – КСУ та ВС – широко використовують практику ЄСПЛ у своїй діяльності, перейдемо до основної мети статті – дослідження практики КСУ та ВС щодо прийняття та використання ними практики ЄСПЛ щодо визнання рішень конкурентних відомств «кримінальним обвинуваченням» в розумінні Конвенції для цілей встановлення стандартів/гарантій захисту прав суб'єктів господарювання в рамках проваджень АМКУ щодо контролю за дотриманням антимонопольного законодавства.

Аналіз практики КСУ вказує, що вказане вище питання в цілому перед ним не поставало і відповідної позиції конкретно щодо кримінальної природи проваджень АМКУ для цілей захисту прав суб'єктів господарювання він не формував.

У зв'язку з відсутністю практики КСУ конкретно щодо проваджень АМКУ цікавим є дослідження як взагалі КСУ сприймає практику ЄСПЛ щодо автономного значення «кримінального обвинувачення» для цілей захисту прав відповідно до Конвенції.

Аналіз практики КСУ вказує, що орган конституційної юрисдикції в цілому до практики ЄСПЛ

із поширення гарантій кримінального процесу на адміністративні провадження відкритий і декілька разів приймав рішення, в яких поширив вказані гарантії на адміністративні провадження.

Наприклад, у рішенні № 4-р(II)/2022 від 15.06.2022 у справі № 3-321/2019(7780/19, 91/21) КСУ вирішував питання відповідності Конституції положень ст. 485 Митного кодексу України, яка встановлювала відповідальність за перелічені у цій статті дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів, у вигляді безальтернативної санкції у формі накладення штрафу у розмірі 300 % несплаченої суми митних платежів. При вирішенні вказаної справи КСУ врахував практику ЄСПЛ щодо автономного значення «кримінального обвинувачення» для цілей Конвенції та прирівняння адміністративного арешту та значних адміністративних штрафів до кримінального обвинувачення. КСУ у своєму рішенні № 4-р(II)/2022 від 15.06.2022, зокрема, послався на рішення ЄСПЛ у справі *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy* (п. 3.1. мотивувальної частини рішення КСУ [20]), яким ЄСПЛ визнав рішення конкурентного відомства Італії про накладення штрафу за картель «кримінальним обвинуваченням» в розумінні ст. 6 Конвенції. У рішенні № 4-р(II)/2022 від 15.06.2022 КСУ вказав, що, зважаючи на практику ЄСПЛ та враховуючи, що санкція ст. 485 Митного кодексу України у вигляді накладення штрафу в розмірі 300 % несплаченої суми митних платежів є співмірною з кримінальним покаранням, підходить до розуміння принципу індивідуалізації юридичної відповідальності під час призначення кримінального покарання, сформульовані КСУ раніше, є застосовними і в межах конституційного провадження, за результатами якого КСУ прийняв вказане вище рішення [20].

У рішенні № 5-р(II)/2023 від 05.07.2023 у справі № 3-46/2022(95/22, 170/22, 233/22) КСУ знову вирішував питання відповідності Конституції певних положень Митного кодексу України, цього разу – ч. 1. ст. 483, яка встановлювала відповідальність за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, та відповідальність за порушення у вигляді накладення штрафу в розмірі 100 % вартості товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України. Знову пославшись на практику ЄСПЛ щодо визначення «кримінального звинувачення» для цілей Конвенції, зокре-

ма, і вже згадувану справу *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy*, та проаналізувавши санкцію ч. 1 ст. 483 Митного кодексу України, КСУ констатував, що її приписи мають кримінально-правовий характер як за своєю каральною та стримувальною метою, так і за суворістю визначеного нею додаткового обов'язкового адміністративного стягнення у вигляді конфіскації товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил, тому призначення такого стягнення має бути здійснене з урахуванням принципів і гарантій, притаманних кримінальному провадженню (п. 2.6. мотивувальної частини рішення) [21].

Таким чином, аналіз практики КСУ показує, що він у цілому сприймає та підтримує позицію ЄСПЛ, що певні адміністративні провадження можуть бути прирівняні до кримінальних за своєю суттю і на такі адміністративні провадження в аспекті дотримання та захисту прав людини мають поширюватися принципи та гарантії, притаманні кримінальному провадженню.

Що стосується Верховного Суду, з ним ситуація дещо відмінна від КСУ у тому плані, що перед ВС доводи щодо поширення кримінально-правових гарантій конкретно на провадження АМКУ піднімалися неодноразово. Тому доцільно проаналізувати як ВС відреагував на такі доводи.

У низці справ позивачі просили ВС сформулювати висновок щодо поширення на таку категорію справ як антиконкурентні узгоджені дії, які стосуються спотворення результатів торгів, тесту (критеріїв) Енгеля, стверджуючи про те, що кваліфікація правопорушень у справах про захист економічної конкуренції, доведення обставин у них має розглядатися як для «кримінальних правопорушень» із застосуванням стандартів доказування кримінального процесу, тобто стандарту «поза розумним сумнівом». Подібні доводи мотивовані тим, що органи АМКУ при розслідуванні справ про антиконкурентні узгоджені дії, які стосуються спотворення результатів торгів, переважно базують свої рішення про вчинення порушень на непрямих доказах, без прямих доказів погодженості конкурентної поведінки суб'єктів господарювання, оцінюючи ці непрямі докази у їхній сукупності та взаємозв'язку.

Прикладом справ, де подібні доводи піднімалися, є справа № 910/1005/22, в якій компанія-позивач ТОВ «ФК «Еко-Буд-Трейд», оскаржувала рішення АМКУ про притягнення її до відповідальності за антиконкурентні узгоджені дії, які стосуються спотворення результатів торгів. Серед доводів касаційної скарги згаданої компанії було, зокрема, посилання на відсутність висновку ВС щодо врахування у такій категорії справ, тесту (критеріїв) Енгеля, згідно з яким кваліфікація правопорушень у справах про захист економічної конкуренції, доведення обставин у них має розглядатися як для «кримінальних право-

порушень» із застосуванням стандартів доказування кримінального процесу та доводи щодо ненадання судами попередніх інстанцій, які при розгляді справи застосували принцип дослідження доказів у сукупності, оцінки законності рішення АМКУ з точки зору застосування критеріїв Енгеля [22]. Відповідно до постанови ВС у справі № 910/1005/22 АМКУ подавав у цій справі пояснення щодо неможливості застосування критеріїв «Енгеля» (п. 7.4. постанови [22]).

Вирішуючи у справі № 910/1005/22 питання визнання провадження АМКУ «кримінальним обвинуваченням» в розумінні Конвенції у контексті критеріїв «Енгеля», ВС послався на те, що позивач не конкретизував, не обґрунтував та не мотивував, який саме з трьох критеріїв (кваліфікація згідно з внутрішнім правом, коло адресата та правові наслідки для адресата) не застосував чи не врахував суд, як і на те, що застосування критеріїв «Енгеля» при кваліфікації обставин справи судами попередніх інстанцій не здійснювалося. Це стало причиною для позиції ВС щодо відсутності підстав для формування ним висновку щодо застосування критеріїв «Енгеля» під час розгляду цієї справи у розумінні приписів частини другої статті 287 ГПК (пп. 8.53-8.63 постанови ВС у справі № 910/1005/22 [22]).

Варто відзначити, що доводи щодо необхідності поширення на провадження АМКУ кримінально-правових гарантій з огляду на критерії Енгеля піднімалися й в інших справах, які були на розгляді ВС, зокрема, у справах №№ 921/120/20, 924/1096/20, 910/1131/22, де позивачі просили сформулювати ВС висновок щодо застосування цих критеріїв при кваліфікації правопорушень у справах про порушення законодавства про захист економічної конкуренції.

У кожній з цих справ, які також стосувалися оскарження рішень органів АМКУ про притягнення позивачів до відповідальності за антиконкурентні узгоджені дії, які стосуються спотворення результатів торгів, ВС відмовив у формуванні відповідного висновку, з огляду на схожі мотиви, як у згаданій вище справі № 910/1005/22, а саме незастосування критеріїв Енгеля при кваліфікації обставин справи судами попередніх інстанцій (постанови ВС від 13.04.2021 у справі № 921/120/20 [23], від 22.07.2021 у справі № 924/1096/20 [24], від 04.05.2023 у справі № 910/1131/22 [25]).

За результатами проведення автором дослідження наразі випадки, коли ВС сформував висновок щодо підпадання проваджень АМКУ під «кримінальне обвинувачення» в розумінні Конвенції, відсутні. Наведені же вище справи вказують, що ВС у цілому не дуже охочий формувати такий висновок.

Так як кількість справ, де перед ВС ставить питання про «кримінально-правову» природу

в розумінні Конвенції проваджень органів АМКУ про порушення антимонопольного законодавства, є відчутною, це вказує на існування проблемного питання в частині наскільки глибоко органи АМКУ мають доводити порушення антимонопольного законодавства, як і ширшої проблематики – наскільки кримінально-правові гарантії мають бути запроваджені в адміністративні провадження органів АМКУ.

Відкритість вищих українських судових інстанцій до практики ЄСПЛ в частині визнання проваджень конкурентних відомств «кримінальним обвинуваченням» в розумінні Конвенції та формування позицій, що провадження АМКУ підпадають під «кримінальне обвинувачення», є одним із способів вказані вище проблеми вирішити. Формування таких позицій очікувано дозволить підвищити вимоги до забезпечення захисту прав суб'єктів господарювання під час проваджень АМКУ та встановити належні вимоги до правомірності прийнятих ним рішень, зокрема, й з огляду на зобов'язання України як сторони Конвенції. Тому лишається очікувати чи вказана вище практика ЄСПЛ знайде своє втілення у позиціях КСУ та ВС.

Висновки. Проведений аналіз практики КСУ показав, що він в цілому сприймає та використовує практику ЄСПЛ щодо прирівнювання адміністративних проваджень до «кримінальних» в розумінні Конвенції та поширення кримінально-правових гарантій на провадження, які за українським законодавством є адміністративними. КСУ поки не формував позиції щодо кримінально-правової природи конкретно проваджень АМКУ. Водночас, сформовані виходячи із практики ЄСПЛ позиції КСУ, що на адміністративні провадження про порушення митних правил мають поширюватися кримінально-правові принципи та гарантії, та посилання КСУ при обґрунтуванні цих позицій на одне з найбільш відомих рішень ЄСПЛ щодо поширення «кримінального обвинувачення» на рішення конкурентного відомства – *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italy*, дозволяють ствержувати про ймовірність прирівняння КСУ адміністративних проваджень АМКУ до кримінальних в частині вимог до захисту прав суб'єктів господарювання, коли це питання перед ним постане.

У частині ж Верховного Суду, питання поширення критеріїв Енгеля на провадження АМКУ щодо застосування антимонопольного законодавства все частіше перед ним постає – суб'єкти господарювання просять сформувати висновок щодо застосування критеріїв Енгеля до вказаних проваджень АМКУ. Поки ВС був не дуже охочий до формування подібних висновків та відмовляв у їхньому формуванні. Практика ВС, де останній визнав провадження АМКУ кримінальним обвинуваченням для цілей захисту прав суб'єктів господарювання,

відповідно до проведеного дослідження наразі відсутня. Формування ВС висновку, що провадження АМКУ мають розглядатися як кримінальні за своєю суттю в аспекті захисту прав суб'єктів господарювання може стати суттєвим позитивним кроком у питанні забезпеченні захисту прав суб'єктів господарювання під час проваджень органів АМКУ та запобіжником від прийняття останнім недостатньо обґрунтованих рішень. Тому лишається очікувати як буде розвиватися практика Верховного Суду щодо цього питання в подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.01.2024).
2. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення: 31.01.2024).
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 31.01.2024).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України: Закон України від 09.08.2023 № 3295-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3295-20> (дата звернення: 31.01.2024).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950, ратифікована Законом України від 17.07.97 № 475/97-ВР. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 31.01.2024).
6. CASE OF ENGEL AND OTHERS v. THE NETHERLANDS: Judgment of the European Court of Human Rights (Plenary) of 08/06/1976, app. no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72. *European Court of Human Rights: website*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57479%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57479%22]}) (date of reference: 31.01.2024).
7. SOCIÉTÉ STENUIT v FRANCE: report of European Commission of Human Rights of 30/05/1991, app. No. 11598/85. *Eu-*

- ropean Court of Human Rights: website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-46290> (date of reference: 31.01.2024).
8. AFFAIRE LILLY FRANCE c. FRANCE: Judgement of the European Court of Human Rights (Second Section) of 14/10/2003, app. No. 53892/00. *European Court of Human Rights*: website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22language-isocode%22:%20%22FRE%22%2C%22ар-рно%22:%20%2253892/00%22%2C%22documentcollectionid%22:%20%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%20%22001-65912%22%7D> (date of reference: 31.01.2024).
 9. AFFAIRE A. MENARINI DIAGNOSTICS S.R.L. c. ITALIE: Judgement of the European Court of Human Rights (Second Section) of 27/09/2011, app. No 43509/08. *European Court of Human Rights*: website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22ар-рно%22:%20%2243509/08%22%2C%22itemid%22:%20%22001-106438%22%7D> (date of reference: 31.01.2024).
 10. PRODUKCIJA PLUS STORITVENO PODJETJE D.O.O. V. SLOVENIA: Judgement of the European Court of Human Rights (Fourth Section) of 23 October 2018, application No. 47072/15. *European Court of Human Rights*: website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22language-isocode%22:%20%22ENG%22%2C%22ар-рно%22:%20%2247072/15%22%2C%22documentcollectionid%22:%20%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%20%22001-187199%22%7D> (date of reference: 31.01.2024).
 11. Шкляр С.В. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання у правовідносинах з органами Антимонопольного комітету України. Київ : ТОВ ВО «Юстиніан», 2015. 200 с.
 12. Шкляр С.В. Контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції в Україні: адміністративно-правові засади організації та функціонування : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 515 с.
 13. Шкляр С.В. Поняття, особливості та інструменти доказування. Посібник для суддів Захист економічної конкуренції / упоряд. В. Брадеуцану, Н. Шукліна, О. Коптева. 2021. С. 23-33. URL: http://nsj.gov.ua/files/1643191642Handbook%20on%20Competition_Final.pdf (дата звернення: 31.01.2024).
 14. Дякулич О., Панчак А. Кримінальна природа штрафів за антимонопольні порушення у практиці ЄСПЛ. *Юридична Газета Online*: вебсайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/kriminalna-priroda-shtrafiv-za-antimonopolni-porushennya-u-praktici-espl.html> (дата звернення: 31.01.2024).
 15. Глуценко С. Практика Європейського суду з прав людини і законодавство України про захист економічної конкуренції. *Юридична Газета Online*: вебсайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/praktika-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-i-zakonodavstvo-ukrayini-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkuren.html> (дата звернення: 31.01.2024).
 16. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 31.01.2024).
 17. Юровська Г. Практика Європейського суду з прав людини в рішеннях органу конституційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 5. С. 110-130. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/yurovska_g._praktyka_yevropeyskogo_sudu_z_prav_lyudyny_v_rishennyah_organu_konstytuciyanoi_yurysdykciyi.pdf (дата звернення: 31.01.2024).
 18. Огляд практики застосування суддями Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду рішень Європейського суду з прав людини при прийнятті постанов за 2018 рік. *Верховний Суд*: вебсайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/user-files/media/oglyad_prakt_kgs_1.pdf (дата звернення: 31.01.2024).
 19. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 31.01.2024).
 20. Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України № 4-р(II)/2022 від 15.06.2022 у справі № 3-321/2019(7780/19, 91/21). *Верховна Рада України Законодавство України*: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-22#Text> (дата звернення: 31.01.2024).
 21. Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України № 5-р(II)/2023 від 05.07.2023 у справі № 3-46/2022(95/22, 170/22, 233/22). *Верховна Рада України Законодавство України*: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-23#Text> (дата звернення: 31.01.2024).
 22. Постанова Верховного Суду від 04.07.2023 у справі № 910/1005/22. Єдиний держав-

- ний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/112117768> (дата звернення: 31.01.2024).
23. Постанова Верховного Суду від 13.04.2021 у справі № 921/120/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96309381> (дата звернення: 31.01.2024).
24. Постанова Верховного Суду від 22.07.2021 у справі № 924/1096/20. Єдиний держав-
- ний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/98513299> (дата звернення: 31.01.2024).
25. Постанова Верховного Суду від 04.05.2023 у справі № 910/1131/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/110689869> (дата звернення: 31.01.2024).